

Rikksentorjunnan mahdollisuudet lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa

Rikksentorjuntakatsaus 2018

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:10

Rikoksentorjunnan mahdollisuudet lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa

Rikoksentorjuntakatsaus 2018

Oikeusministeriö

ISBN PDF: 978-952-259-747-2

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö	19.3.2019	
Tekijät	Minna Piispa, Markus Alanko, Saija Sambou & Riikka Kostiainen		
Julkaisun nimi	Rikoksentorjunnan mahdollisuudet lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa Rikoksentorjuntakatsaus 2018		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:10		
Diaari/hankenumero	VN/4339/2018	Teema	Selvityksiä ja ohjeita
ISBN PDF	978-952-259-747-2	ISSN PDF	2490-0990
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-747-2		
Sivumäärä	34	Kieli	Suomi
Asiasanat	rikoksentorjunta, rakennettu ympäristö, asuinympäristö, kaupunkisuunnittelu, kaavoitus, turvallisuussuunnittelu, osallistuminen		
Tiivistelmä Tämä katsaus käsittelee rikoksentorjunnan mahdollisuuksia lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa. Päivittäin käytetyn lähiympäristön koettu turvallisuus vaikuttaa olennaisella tavalla ihmisten hyvinvointiin. Rikollisuutta, vahingontekoja ja järjestyshäiriötä sekä niihin liittyvää turvattomuudentunnetta voidaan vähentää suunnittelun keinoin. Ympäristö vaikuttaa osaltaan rikostilaisuuksien syntymiseen sekä välinpitämättömyyden ilmapiiriin ja turvattomuudentunteen kokemiseen. Rikoksentorjuntakatsauksessa on hyödynnetty Lähiympäristö 2.0 -hankkeen tuloksia, joka on rahoitettu valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan määrärahoilla. Rikoksentorjunnan keinoin voidaan vaikuttaa rikoksentekomahdollisuuksiin ja osallistamalla asukkaita lähiympäristön kehittämiseen voidaan parantaa turvallisuudentunnetta. Tässä katsauksessa esitellään rakennetun ympäristön elementtejä, jotka vaikuttavat rikollisuuteen. Lisäksi esitetään suosituksia, miten rikoksentorjunnan näkökulma ja asukkaiden näkemys turvallisesta lähiympäristöstä otetaan mukaan rakennetun ympäristön suunnittelussa. Suositukset käsittelevät myös sitä, miten asukkaiden yhteisöllisellä toiminnalla voidaan parantaa turvallisuutta.			
Kustantaja	Oikeusministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet		19.3.2019
Författare	Minna Piispa, Markus Alanko, Saija Sambou & Riikka Kostiainen		
Publikationens titel	Möjligheter till brottsbekämpning för att förbättra säkerheten i närmiljön Översikt av brottsbekämpningsfrågor 2018		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2019:10		
Diarie- /projektnummer	VN/4339/2018	Tema	Utredningar och anvisningar
ISBN PDF	978-952-259-747-2	ISSN PDF	2490-0990
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-747-2		
Sidantal	34	Språk	finska
Nyckelord	brottsbekämpning, byggd miljö, boendemiljö, stadsplanering, planläggning, säkerhetsplanering, deltagande		
Referat Denna översikt tar upp möjligheterna till brottsbekämpning för att förbättra säkerheten i närmiljön. Den upplevda säkerheten i den dagligen använda närmiljön har en väsentlig inverkan på människors välbefinnande. Kriminalitet, skadegörelse och ordningsproblem och en tillhörande känsla av otrygghet kan minskas med hjälp av planering. Miljön är en bidragande faktor bakom uppkomsten av kriminalitet och en atmosfär av likgiltighet och känsla av otrygghet. I översikten av brottsbekämpningen används resultaten av projektet Närmiljö 2 som finansieras med anslagen för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet. Med hjälp av brottsbekämpningsmetoder kan möjligheterna att begå brott påverkas och genom att engagera invånarna i utvecklingen av närmiljön kan känslan av trygghet ökas. I denna översikt presenteras element i den byggda miljön som påverkar kriminalitet. Dessutom ges rekommendationer för hur brottsbekämpningsaspekten och invånarnas syn på en trygg närmiljö ska beaktas i planeringen av den byggda miljön. I rekommendationerna behandlas också hur säkerheten kan förbättras genom samarbete mellan invånarna.			
Förläggare	Justitieministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Katsauksen tausta ja tavoite	6
2	Rikoksia ja ilkivaltaa ehkäisevän lähiympäristön elementtejä.....	8
2.1	Luonnollinen valvonta ja näkyvyys	9
2.2	Julkisen ja yksityisen tilan tunnistettavuus	10
2.3	Alueen identiteetti ja maine	10
2.4	Rikoksia ehkäisevät suunnitteluperiaatteet	11
3	Suunnittelun rooli lähiympäristön turvallisuudessa.....	14
3.1	Vuorovaikutteinen suunnittelu ja asukkaiden osallistuminen	15
3.2	Poliisin kuuleminen suunnittelussa.....	18
4	Yhteisöllinen rikoksentorjunta ja turvallinen asuinalue	20
4.1	Asukkaiden spontaani ja organisoitumaton toiminta	20
4.2	Monitoimijaiset yhteiskehittämisen mallit asukkaiden osallistamiseksi.....	21
4.3	Osallistuva budjetointi	25
4.4	Dialogiin perustuvat toimintamallit.....	27
5	Suosituksia	30
	Lähteet	32

1 Katsauksen tausta ja tavoite

Rikksentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön yhteydessä toimiva asiantuntija- ja yhteistyöelin, joka käsittelee rikosten ehkäisyyn, rikoksista aiheutuvien haittojen vähentämiseen ja turvallisuuden edistämiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä. Neuvostossa ovat edustettuina rikosten ehkäisyn kannalta keskeisten ministeriöiden hallinnon alat, poliisi, kunnallishallinto, yhdyskuntasuunnittelu, kriminologinen tutkimus, kauppa, vakuustointiminta sekä eräät kansalaisjärjestöt. Neuvoston tehtävistä on säädetty asetuksella. Yhtenä tehtävänä on antaa oikeusministeriölle määräajoin katsaus rikollisuusongelmista ja suosituksia niitä vähentäviksi toimiksi.

Tämä neljäs rikksentorjuntakatsaus käsittelee rikksentorjunnan mahdollisuuksia lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa. Katsauksen on laatinut rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö. Rikksentorjuntakatsauksessa on hyödynnetty valtioneuvoston vuoden 2018 selvitys- ja tutkimussuunnitelman mukaisen Lähiympäristö 2.0 -hankkeen tuloksia. Hankkeen loppuraportissa (Mäkeläinen ym. 2019) esitellään, miten suunnittelulla voidaan parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä vähentää rikostentekomahdollisuuksia. Tässä katsauksessa käydään läpi myös asukkaiden osallistamista suunnittelun eri vaiheissa ja asukkaiden kuulemisen merkitystä lähiympäristön turvallisuuden parantamisessa.

Rikksentorjuntaneuvosto on painottanut yhdyskuntasuunnittelun ja asukastoinnin tärkeyttä jo pitkään, mutta tiedon lisäämiseen on edelleen tarvetta. Jo vuonna 1995 tehty selvitys kartoitti rakennetun ympäristön, rikollisuuden ja turvattomuuden välisiä yhteyksiä ja suositti yhdyskuntasuunnittelun ratkaisujen arvioimista myös rikollisuusvaikutusten kannalta (Rikksentorjunnan neuvottelukunta 1995). Lähiympäristöteema on ollut neuvoston toiminnassa näkyvästi esillä myös naapuriaputyöryhmässä ja pohjoismaisessa naapuriapuhankkeessa (ks. Naapuriapu Suomessa 2014, Järg-Tärno ja Henriksson 2016) sekä useissa seminaareissa vuosien varrella. Turvallisesti yhdessä -rikksentorjuntaohjelmassa (2016) keskeinen tavoite on ollut asukkaiden osallistamisen lisääminen. Ohjelman toimeenpanoon liittyen marraskuussa 2018 etsittiin verkkokyselyn avulla hyviä toimintamalleja turvallisuuden tunteen lisäämiseksi naapurustoissa ja asuinalueilla. Kyselyn kautta esille tulleita toimintamalleja esitellään tässä katsauksessa.

Lähiympäristöllä tarkoitetaan ihmisten päivittäisen toiminnan kannalta tärkeää ympäristöä, jo olemassa olevaa tai jota luodaan mm. asemakaavoituksen, rakennusten ja kaupunkitilojen suunnittelun yhteydessä. Turvallisuus on yksi merkittävimmistä viih-

tyisän lähiympäristön osatekijöistä. Näkökohdan keskeisyys tulee parhaiten esiin alueille, joilla liikkumista ja oleskelua kartetaan ainakin tiettyinä aikoina siksi, että pelätään rikoksen kohteeksi joutumista. Näsin ym. (2018) tutkimuksen mukaan yleisintä on katuväkivallan pelko (33 %). Pelko oli keskimääräistä yleisempää naisten, nuorten, korkeasti koulutettujen, rikoksen uhriksi aiemmin joutuneiden ja heikosti toimeentulovien parissa. Rikollisuus ja turvattomuus ovat osin eri asioita. Ihmiset voivat pelätä rikoksia ja siten kokea turvattomuutta, vaikka riski joutua rikoksen kohteeksi olisi hyvin pieni. Hyvä ympäristö ei siis ole turvallinen ainoastaan siinä merkityksessä, että rikosten todennäköisyys on pieni, vaan myös siinä, että ympäristö koetaan turvalliseksi. Ympäristön pitää olla turvallinen myös niille, jotka ovat pelokkaita liikkumaan ulkona, eikä vain niille, jotka rohkeasti liikkuvat ympäristössä kuin ympäristössä.

Päivittäin käytetyn lähiympäristön koettu turvallisuus vaikuttaa olennaisella tavalla ihmisten hyvinvointiin. Rikollisuutta, vahingontekoja ja järjestyshäiriötä sekä niihin liittyvää turvattomuudentunnetta voidaan vähentää suunnittelun keinoin. Ympäristö vaikuttaa osaltaan rikostilaisuuksien syntymiseen sekä välinpitämättömyyden ilmapiiriin ja turvattomuudentunteen kokemiseen. Turvattomaksi koetulla, välinpitämättömyyttä viestivällä ja huonomaineisella alueella myös kiinteistöjen arvo laskee, liiketoiminta kärsii ja aluetta kaihdetaan. Turvattomuus syvenee entisestään. Negatiivisen kierteen katkaisemisessa auttavat osaltaan rakennetun ympäristön suunnittelun keinot. (Hirvola 2016, 43.)

Erilaisilla rakennetun ympäristön ratkaisuilla voidaan kannustaa ihmisiä liikkumaan, viihtymään ja kohtaamaan toisiaan. Turvallinen rakennettu ympäristö kannustaa eri ihmisiä käyttämään kaikille yhteistä julkista tilaa, kuten katuja ja puistoja. Alueen käyttäjien lisääntyessä lisääntyy myös samalla heidän tuottama niin sanottu luonnollinen valvonta. Luonnollinen valvonta lisää turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Turvallisuus on myös luottamusta toisiin ihmisiin ja ympäristöön ja yhdessä tekemistä ja yhteisöön kuulumista. Luottamus rakentuu positiivisista kohtaamisista, jolloin olonsa voi kokea turvalliseksi myös tuntemattomien seurassa. Rikoksentorjunnan keinovalikoima lähiympäristön hyvinvoinnin ja turvallisuuden parantamisessa ulottuu rikostilaisuuksien vähentämisestä ihmisten osallistamiseen.

2 Rikoksia ja ilkivaltaa ehkäisevän lähiympäristön elementtejä

Suomalaisessa yhteiskunnassa avoimuus on tärkeä arvo. Avoin julkinen tila ei ole avoinna vain tiettyinä aikoina ja vain tietyille väestöryhmille, vaan kaikilla on yhtäläinen oikeus tilan käyttöön eikä tilaa suljeta esimerkiksi öisin. Avoimuus voi myös lisätä turvallisuutta. Turvallisuuden ja turvallisuudentunteen edistämisen keinot voivat joskus olla ristiriidassa keskenään. Rakenteellisen suojauksen keinot, kuten portit, muurit ja valvontakamerat, ovat toisinaan tarpeellisia mutta saattavat jossain tilanteessa johtaa ajattelemaan, että satunnainen vastaantulija on uhka. Hienovaraisia suunnittelun keinoja hyödyntämällä voidaan välttyä ottamasta käyttöön järeämpiä keinoja, joista voi seurata uusia ristiriitoja. Tavoitteena on rakennettu ympäristö, jossa rikoksen pelko ei heikennä asukkaiden elämänlaatua, rajoita liikkumista tai arjen toimintoja. Asukkaiden ei pidä joutua altistumaan rikollisuudelle asuinpaikansa vuoksi. Ympäristön tulee myös tuntua turvalliselta ja viihtyisältä.

Rikosympäristöön keskittyviä rikosentorjunnan keinoja ovat tilannetorjunta ja tässä tarkasteltu rakennetun ympäristön suunnittelua koskeva CPTED-lähestymistapa (Crime Prevention Through Environmental Design). Se korostaa rikollisuuden johtuvan ainakin osittain fyysisen ympäristön (rakennettu- ja luonnonympäristö) rikoksentehtäjälle tarjoamista mahdollisuuksista. Tavoitteena on, että rakennettua ympäristöä suunnitellaan ja muokataan siten, että todennäköisyys tai mahdollisuus rikolliseen toimintaan pienenee. Samalla vähennetään koettua turvattomuutta.

CPTED-lähestymistavan teoreettinen perusta on ympäristökriminologiassa ja sen keskeinen ajatus on, että erilaiset rakennetut ympäristöt "tuottavat" eriasteista rikollisuutta. On selvää, että rikokset eivät jakaannu alueellisesti tasaisesti kaupungeissa. Rikokset kasaantuvat usein selvästi sekä tekijä- ja uhritasolla että maantieteellisesti kaupunkien sisällä. Tästä syystä on tärkeää pyrkiä kartoittamaan rikoskeskittymät ja löytämään ne piirteet, jotka ovat ominaisia korkean ja matalan rikollisuuden alueille. Näin on mahdollista suunnitella ja muuttaa kaupunkiympäristöä vähemmän otolliseksi rikollisuudelle. Rakennettu ympäristö ei kuitenkaan ole ainoa alueellisia eroja selittävä tekijä, vaan rikollisuuden määrän vaihtelut johtuvat monista syistä.

2.1 Luonnollinen valvonta ja näkyvyys

Luonnollisella valvonnalla viitataan siihen, miten tavalliset ihmiset, asukkaat ja ohikulkijat pelkällä läsnäolollaan estävät rikosten tekemistä. Luonnollisen valvonnan tavoitteena on estää otollisen rikostilaisuuden syntyminen. Rikoksen toteutuminen edellyttää yleensä tilannetta, jossa potentiaalinen rikoksentekijä kohtaa sopivan uhrin ilman rikoksentekoympäristöön kohdistuvaa valvontaa. Tavoitteena on saada kiinnijäämisriski niin selvästi näkyväksi ja ymmärrettäväksi, että potentiaalinen rikoksentekijä luopuu rikollisista aikeistaan.

Ihmisten täytyy myös haluta toimia, kun he havaitsevat epäilyttävää toimintaa. Tämä korostaa yhteisöllisyyden tärkeyttä. Ylpeys omasta ympäristöstä lisää asukkaiden vastuunkantoa ja ihmisten välinen vuorovaikutus voi kannustaa yhteisöllisyyteen ja toisista välittämiseen. Yhteisössä, jossa naapurit tuntevat toisensa, ulkopuoliset ja epäilyttävä toiminta tunnistetaan helposti ja kynnyks puuttua havaittuihin ongelmiin tai uhkiin on matala. Luonnollisen valvonnan parantaminen liittyy mm. Newmanin (1972) korostaman territoriaalisen tilan kehittämiseen. Erilaisten merkein ja fyysisin rakentein sekä asukkaiden ympäristöstään huolehtivan käyttäytymisen avulla viestitään vieraille, että tila on asukkaiden hallussa ja joku välittää siitä. Yhteisöllisyyden lisäämistä tulisikin pitää keskeisenä osana keinovalikoimaa turvallisuuden lisäämiseksi. Suunnittelun keinoin voidaan luoda asukkaille luonnollisia kohtaamispaikkoja arjessa ja myös edistää tilojen aktiivista käyttöä eri vuorokaudenaikoina.

Luonnollisen valvonnan toteutumiseksi eri vuorokauden aikoina on tärkeää huomioida eri-ikäisten ihmisten tarpeet ja toiveet. Mitä monipuolisempia alueita ja toimintoja on, sitä monipuolisempi ja suurempi on niiden käyttäjäkunta. Tästä syystä toimintojen sekoittuminen on tärkeää (ks. esim. Grönlund 2012). Toiminnoiltaan monipuoliset alueet pysyvät elävinä ja aktiivisessa käytössä kaikkina vuorokaudenaikoina. Sitä vastoin esimerkiksi pelkästään päivätyölle suunnitellut alueet hiljenevät työajan jälkeen. Alueiden autioituminen ja luonnollisen valvonnan puuttuminen lisäävät rikostilaisuuksia, erityisesti murtoihin ja muihin omaisuusrikoksiin. Autiot tilat houkuttelevat myös ilkivaltaan. Monipuoliset toiminnot, miellyttävä ja laadukas ympäristö, hyvä kunnossapito ja jalankulkijan mittakaava houkuttelevat ihmisiä viettämään aikaa ulkona (Hirvola 2016).

Valaistuksella on tärkeä rooli luonnollisessa valvonnassa, ja siten rikosten ja ilkivallan ehkäisemisessä ja turvallisuudentunteen parantamisessa (Mäkeläinen ym. 2019). Valaistus lisää näkyvyyttä ja ulkotilojen viihtyisyyttä. Viihtyisässä ja turvallisen tuntuksessa ympäristössä vietetään mielellään aikaa. Hyvää valaistusta tarvitaan muun muassa heikosti valvotuille paikoille, joilla on vähän ihmisiä. Näitä ovat esimerkiksi pysäköintialueet ja -laitokset ja syrjäiset alikulut. Samoin hyvää valaistusta tarvitaan pai-

koille, joita käytetään myös iltaisin ja öisin, esimerkiksi asemille, pysäkeille sekä kävely- ja pyörätielle. Vilkkaut jalankulku- ja pyöräilyväylät toimivat myös osana luonnollista valvontaa.

2.2 Julkisen ja yksityisen tilan tunnistettavuus

Tilahierarkian avulla voidaan luoda puitteet luonnolliselle valvonnalle ja helpottaa alueen käyttäjien orientoituvuutta. Tilahierarkia tarkoittaa sitä, että julkiset, puolijulkiset, puoliyksityiset ja yksityiset tilat erotetaan suunnittelun keinoin selkeästi toisistaan. Tämä viestittää tilojen käyttäjille, niin asukkaille kuin ulkopuolisille, minkälaisia odotuksia tilan käyttämiseen liittyy, minkälainen käyttö on suotavaa ja kenen on sopivaa käyttää tilaa (Hirvola 2016.) Selkeä tilahierarkia parantaa myös alueen luettavuutta (esim. Grönlund 2012). Alueella liikkuvat ulkopuoliset hahmottavat helposti, mistä so- pii kulkea ja löytävät oikeat reitit helposti.

Suureen alueeseen voi olla vaikea suhtautua välittämisen ja vastuunkannon asenteella. Suurissa kortteleissa tai taloissa asukkaat eivät tunne toisiaan välttämättä edes ulkonäöltä. Kukaan ei ehkä ole halukas ottamaan vastuuta yhteisistä tiloista. Asukkaiden tilan hallintaa voidaan vahvistaa jakamalla asuinalue sopivan kokosiin vyöhykkeisiin: alueisiin, kortteleihin, tontteihin, pihoihin, rakennuksiin ja rappuihin. Tällaiset vyöhykkeet helpottavat myös luonnollista valvontaa ja sosiaalista kontrollia, koska silloin asukkaiden on helpompi huomata vieraat ihmiset ja epäilyttävä toiminta. Jäsentelyn myötä myös alueen luettavuus paranee. Rakennuksen sisälläkin suuri tila voidaan jakaa pienempiin yksiköihin. Suureen asuinrakennukseen tulisi olla useampia sisäänkäyntejä ja porrashuoneita, joista pääsee vain osaan asunnoista. Pienen porrashuoneen tai käytävän varrella asukasmäärä pysyy sellaisena, että naapurit voivat helposti tunnistaa toisensa. (Newman 1972; Hirvola 2016.)

2.3 Alueen identiteetti ja maine

Asukkaiden pysyvyys edistää paikallisen identiteetin kehittymistä. Sitoutuneet asukkaat ovat myös halukkaita kantamaan vastuuta alueestaan ja huolehtimaan sen kunnosta ja viihtyvyydestä. Identiteettiin liittyy myös alueen maine. Ennen kaikkea huono maine leimaa aluetta muiden silmissä, mutta se voi myös vaikeuttaa paikallisen identiteetin muodostumista ja siten territoriaalisen siteen muodostumista alueeseen. Asukkaiden pysyvyys mahdollistaa kontaktien ja sosiaalisten suhteiden muodostumisen ja juurtumisen paikkaan. Pysyvyys myös muodostaa perustan sosiaalisen kontrollin rakentumiselle.

Ympäristön ominaisuudet rakentavat alueen identiteettiä. Paikalliset, selvästi tunnistettavat piirteet ja alueen oman historian näkyminen ympäristössä auttavat paikallisidentiteetin syntymistä. Paikallinen identiteetti on merkittävä tekijä yhteisöllisyyden rakentumisessa ja luo turvallisuudentunnetta. Alueen huono maine voi heikentää alueellista identiteettiä ja vaikeuttaa asukkaiden sitoutumista asuinalueeseensa. Huono maine heikentää turvallisuudentunnetta ja voi houkutella alueelle myös rikollisuutta ja ilkivaltaa (Shaw & McKey 1942). Tämänkaltaisesta leimasta eroon pääseminen on vaikeaa, vaikka alueella toteutettaisiin laajojakin uudistuksia. Leimautuminen huonoksi alueeksi voi johtaa kierteeseen, jossa hyvin toimeentulevat alkavat karttaa aluetta ja alue alkaa kärsiä huono-osaisuuden keskittymisestä.

Tätä ongelmaa voidaan osittain tarkastella rikottujen ikkunoiden (Broken Windows) -teorian kautta. Sen perusidea on, että epäjärjestyksen merkit tuottavat lisää epäjärjestystä, ja tämä prosessi leviää myös muihin rikkomuksiin. Esimerkiksi graffitit houkuttelevat tekemään lisää graffiteja ja epäsiisti ympäristö antaa tekosyyntä roskaamiseen.

2.4 Rikoksia ehkäisevät suunnitteluperiaatteet

Kaupunkitutkimuksen perinteessä turvallisuus on liitetty mm. arkkitehtonisiin ratkaisuihin (mm. Jacobs 1961; Newman 1972). Rakennetun ympäristön ratkaisut liittyvät ajatuksiin tilanpaineesta rikoksentorjunnasta ja asukkaiden arkirutiineista, jotka pyritään suunnittelemaan turvallisiksi. Newmanin (1972) töiden kaltaiset ”puolustettavaa tilaa” koskevat lähestymistavat, eli että rikollisuutta ja rikoksenpelkoa pystytään asianmukaisella rakennetun ympäristön suunnittelulla vähentämään, olivat viime aikoja enemmän esillä 1980- ja 1990-luvuilla. Nykyään rakennettuun ympäristöön on taas alettu kiinnittää enemmän huomiota rikollisuuden ja rikoksenpelon vähentämisen välineenä.

Lähiympäristö 2.0 -hankkeessa (Mäkeläinen ym. 2019) on arvioitu suunnittelun ja sen ohjauksen nykytilaa Suomessa. Hankkeessa järjestettyjen työpajojen perusteella on koottu turvallisiksi koetun lähiympäristön suunnitteluperusteita. Perusteet noudattavat tutkimuksissa havaittuja turvallisuutta edistäviä keinoja:

- lähiympäristön laadukkuus ja ylläpidettävyys
- valaistuksen laatu ja tehostaminen
- kaupunkitilallinen orientoituvuus, lähestyttävyyden luettavuus
- lujittaminen ja tekninen suojaus
- tilahierarkian monitasoisuus ja selkeys
- sosiaalisen elämän ja yhteistoiminnan mahdollistaminen

- omistajuuden vahvistaminen
- näkyvyyden parantaminen ja nähdyksi tuleminen
- toimintojen sekoittaminen
- asuinrakennustyyppien, asuntotyyppien ja hallintamuotojen sekoittaminen
- mittakaavan huomioon ottaminen.

Tässä katsauksessa olemme nostaneet esiin vain joitakin näistä periaatteista. Niitä on käsitelty tarkemmin Lähiympäristö 2.0 -hankkeen loppuraportissa.

Tampereen Muotialan asuinalue Suomessa on ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa asuinalue, jonka suunnittelussa on hyödynnetty rikollisuuden ennaltaehkäisyn periaatteita ja toimintatapoja. Lisätietoja Muotialasta löytyy rikksentorjuntaneuvoston verkkosivuilta (<https://rikksentorjunta.fi/turvallisuuslahtoinen-suunnittelu>) ja siitä tehdystä laajasta tutkimuksesta (Kyttä ym. 2008).

Tampereen Muotialan asuinalue

Rikosten ehkäisy ja turvallisuus voivat olla lähtökohtana kokonaisten asuinalueiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tampereen Muotialan asuinalue on Suomen ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa asuinalue, jonka suunnittelussa on erityisesti huomioitu rikosten ehkäisy ja CPTED-ajattelutapa.

Muotialan vajaan 2000 asukkaan asuinalueella on pääasiassa rivi- ja kerrostaloja sekä koulu ja päiväkot. Muotialassa turvallisen ympäristön periaatteita toteutettiin erottamalla julkisia ja yksityisiä tiloja, sijoittamalla alueelle erilaisia rakennustyyppisiä, rakentamalla sopivan kokoisia kortteleita ja toteuttamalla turvallisia liikennetarkoituksia. Eri tarkoituksiin sopivia tiloja on eroteltu fyysisillä ratkaisulla, kuten porteilla ja istutuksilla. Yhteisöllisyyttä lisättiin mahdollistamalla luonteva tutustuminen naapureiden kesken.

Luonnollisen valvonnan mahdollistaminen oli myös keskiössä Muotialassa. Näin asukkaat näkevät helposti, mitä muiden asuntojen luona, piha-alueilla tai yhteisissä tiloissa tapahtuu. Tähän päästiin rakennusten, istutusten ja muiden rakenteiden sijoittelulla sekä valaistuksella. Luonnollisella valvonnalla voidaan ehkäistä esimerkiksi asuntomurtoja ja varkauksia ja parantaa asukkaiden tunnetta siitä, että ihmiset ja heidän omaisuutensa on alueella turvassa. Myös rikosten tilannetorjuntaan kiinnitettiin huomiota tekemällä oviin ja ikkunoihin murtoja vaikeuttavia ratkaisuja.

Muotialan asukkaiden turvallisuuden kokemuksia selvitettiin asukaskyselyllä vuonna 2007. Kyselyn mukaan asukkaat arvostivat etenkin alueen turvallisuutta ja viihtyisyyttä, ja turvallisuus oli monelle asukkaalle tärkeä asuinpaikan valintaa ohjaava kriteeri. Suurin osa vastanneista asukkaista koki Muotialan turvallisemmaksi kuin aiemman asuinpaikkansa ja alueen rikosongelmat koettiin ylipäättään vähäisiksi.

3 Suunnittelun rooli lähiympäristön turvallisuudessa

Kaupungin kasvaessa tehdään kaavoitus- ja muita ratkaisuja, jotka koskevat mm. asuin-, palvelu- ja tuotantorakennuksia, liikenneverkostoja, puistoja ja viheralueita. Uusien alueiden suunnittelussa on tilaisuus ottaa huomioon ratkaisujen vaikutukset sekä rikollisuuteen että turvallisuuteen ja sen tunteeseen. Yleensä rikollisuus- ja turvallisuusongelmat kuitenkin tulevat kaupunkisuunnittelussa ajankohtaisiksi vasta mietittäessä, miten jotain ongelmalliseksi osoittautunutta aluetta voitaisiin kehittää.

Lähiympäristön turvallisuus ja rikosten ehkäisyä tukevat toimet on tärkeää saada osaksi kunnan strategiaa ja turvallisuustyötä (OM 2016). Kunnan strategia ohjaa mm. kaupunkisuunnittelua, maankäytön suunnittelua, tonttikauppaa, asumisen ja elinkeinotoiminnan suunnittelua. Esimerkiksi Vantaan kaupungin strategiassa vuosille 2017–2021 rikoksenehkäisy on otettu huomioon kirjaamalla tavoitteeksi turvalliset ja kehittyvät keskukset ja Kirkkonummen kuntastrategiassa 2018–2021 tavoitteena on kehittää kuntakeskuksista entistä vireämpiä ja viihtyisämpiä kuntalaisten kohtaamispaikkoja (ks. lisää Mäkeläinen ym. 2019).

Turvallisuutta edistäviä ja rikoksen ehkäisyä tukevia ratkaisuja tehdään usealla suunnittelun tasolla. Yleiskaavoitus ja asemakaavoitus, rakennussuunnittelu, tie-, katu-, puisto- ja muu ympäristösuunnittelu sekä hankekohtaiset luvat ja niihin sisältyvä suunnittelu vaikuttavat kaikki lähiympäristöön. Turvallisuuden reunaehdot luodaan yleispiirteisessä suunnittelussa, kuten maakunta- ja yleiskaavassa. Yleiskaavaa laadittaessa on otettava huomioon mahdollisuudet turvalliseen, terveelliseen ja eri väestöryhmien kannalta tasapainoiseen elinympäristöön. Asemakaavalla määritetään tietyn alueen osalta yksityiskohtaisesti, mitä, mihin ja miten rakennetaan. Asemakaavassa osoitetaan esimerkiksi rakennusten sijainti, koko ja käyttötarkoitus sekä liikkumiseen ja liikenteelle tarkoitettut alueet. Kaavassa määritellään myös mittakaava, rakennusten korkeus, katujen leveys sekä muita alueen rakenteeseen, kaupunkikuvaan ja koettuun turvallisuuteen olennaisesti vaikuttavia asioita. Asemakaavan liitteeksi laaditaan usein lähiympäristön suunnitelmia, jotka voisivat olla Mäkeläinen ym. (2019) mukaan erittäin keskeisiä koetun turvallisuuden kannalta.

Lähiympäristösuunnitelmassa ja rakentamistapaohjeissa tehdään konkreettisia ja asukkaille näkyviä turvallisuuteen vaikuttavia ratkaisuja, kuten katujen, pysäköintialueiden, puistojen ja virkistysalueiden valaistuksesta ja materiaaleista (ks. konkreettisia esimerkkejä Mäkeläinen ym. 2019).

Lähiympäristön hyvän laadun tavoittelu tukee usein myös turvallisuutta. Turvallisuuden kannalta hyvät suunnitteluperiaatteet ja -ratkaisut sekä toteutus käyvät monesti yksiin niiden käytäntöjen kanssa, joilla pyritään hyvään ja viihtyisään ympäristöön. Esimerkiksi miellyttävän tuntuinen mittakaava, paikkaan sopiva valaistus ja ratkaisut, joilla pyritään luomaan eläviä ja moni-ilmeisiä alueita, ovat sekä viihtyisiä että edistävät ihmisten välistä vuorovaikutusta ja sosiaalista kontrollia, jotka puolestaan luovat turvallisuutta ja vähentävät rikosten mahdollisuuksia.

3.1 Vuorovaikutteinen suunnittelu ja asukkaiden osallistuminen

Vuorovaikutteisen suunnittelun tavoitteena on tuottaa parempaa rakennettua ympäristöä hyödyntämällä asukkaiden tietoja ja kokemuksia omasta ympäristöstään sekä lisäämällä vuorovaikutusta asukkaiden ja asiantuntijoiden välillä. Vuorovaikutteinen suunnittelu tarjoaa suunnittelijalle ajantasaista tietoa alueesta. Asukkaat ovat asiantuntijoita omalla alueellaan ja prosessin myötä yhteisön resurssit tulevat hyötykäyttöön. Prosessin myötä asukkaat voivat ottaa alueen omakseen, kokea kuuluvansa siihen, kantaa siitä vastuuta ja toimia yhdessä yhteisönä. Osallistumisen ja osallisuuden myötä asukkaiden usko omiin vaikuttamismahdollisuuksiin paranee ja tämä lisää sosiaalista ja poliittista luottamusta (Hyvönen ym. 2019).

Elinympäristöön vaikuttaminen voi toteutua lakisääteisen kuulemisen ja erilaisten osallistavan suunnittelun prosessien kautta. Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) sekä maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999) säädetään vuorovaikutuksesta maankäytön suunnittelussa. Osallisilla pitää olla mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun, arvioida kaavoituksen vaikutuksia ja lausua kirjallisesti tai suullisesti mielipiteensä asiasta. Osallisiksi laissa määritellään (62 §) alueen maanomistajat, kansalaiset, joiden asumiseen, työnteekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa sekä viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. Laki velvoittaa laatimaan suunnitelman osallistumis- ja vuorovaikutusmenetelyistä sekä kaavan vaikutusten arvioinnista (63 §, osallistumis- ja arviointisuunnitelma, OAS). Tästä suunnitelmasta käy ilmi muun muassa alue, jota kaava koskee, aikataulu ja osallistumismahdollisuudet. (Hirvola 2016, 32.)

Turvallisuuskyselyt ja -kävelyt

Osallistuminen rakennetun ympäristön kehittämiseen voi olla eriasteista. Lievimmillään se voi olla tiedon vastaanottamista ja valmiisiin suunnitelmiin tutustumista. Kun osallisuuden aste kasvaa, pääsevät osalliset vaikuttamaan suunnittelutyön sisältöön

ja heidän mielipiteensä otetaan huomioon. Vuorovaikutuksen tavoitteet ja keinot voivat olla erilaisia projektista ja suunnitteluprosessin vaiheesta riippuen. Menetelmän valintaan vaikuttavat myös osallistuvien ihmisten määrä ja käytettävissä olevat resurssit. Lisäksi suunnittelun eri vaiheissa on hyvä käyttää erilaisia menetelmiä asukkaiden kuulemiseksi.

Isoa osallisten joukkoa voidaan lähestyä esimerkiksi kyselylomakkein tai verkkopohjaisin osallistumismenetelmin. Esimerkiksi turvallisuuskyselyllä voidaan kartoittaa asukkaiden ympäristöönsä liittyviä kokemuksia. Rikksentorjuntaneuvosto on valmisteellut turvallisuuskyselyn, mikä on kuntien käytettävissä ilmaiseksi (lisätietoa www.rikksentorjunta.fi/turvallisuuskysely). Lähiympäristö 2.0 -hankkeen yhteydessä toteutetun kuntien asiantuntijoille suunnatun kyselyn mukaan 22 prosenttia vastanneista kertoi, että kunnassa on turvallisuuskysely tai muu keino turvallisuustilanteen seuramiseksi (Mäkeläinen ym. 2019). Esimerkiksi Espoon kaupunki käyttää turvallisuuskävelyitä säännöllisesti ja on tehnyt kehittämistyötä menetelmästä Laurea ammattikorkeakoulun kanssa (ks. Laukkanen 2019).

Perinteisten turvallisuuskyselyiden rinnalle on kehittynyt paikkatietomenetelmien käyttö turvallisuuden kokemusten selvittämiseen, joko nettisivujen kautta tai älypuhelimilla. Menetelmä on käytännöllinen maantieteellisesti rajatun alueen, kuten yksittäisen asuinalueen tarkastelussa. Paikkatietokyselyissä vastaaja voi liittää vastauksensa karttapohjalle, jolloin erilaiset ilmiöt ja tapahtumat saadaan paikannettua, mikä helpottaa ongelma-alueiden tunnistamista ja tukee näin mahdollisten toimenpiteiden kohdentamista. Esimerkiksi Tampereen Muotialassa (Kyttä ym. 2008) ja Espoon Kirkkojärven (Kuoppa ym. 2014) suunnittelussa hyödynnettiin verkkopohjaisia karttakyselyitä asukkaiden turvallisuuden kokemusten kartoittamisessa.

Turvallisuuskävely on puolestaan hyvä tapa saada asukkaat, viranomaiset, yhdistykset, yritykset ja kiinteistönomistajat sekä muut keskeiset alueen toimijat tapaamaan toisensa ja keskustelemaan yhdessä turvallisuuteen liittyvistä asioista. Kävelyllä mietitään yhdessä, mitkä paikat ovat turvattomia tai vaarallisia ja kuinka niistä voitaisiin tehdä turvallisempia ja viihtyisämpiä. Huomio kiinnitetään myös turvallisiin ja viihtyisiin paikkoihin ja pohditaan, mikä tekee niistä sellaisia. Kävelyiden toteuttamisen helpottamiseksi rikksentorjuntaneuvosto on julkaissut oppaan turvallisuuskävelystä (2011), josta tietoa saa niin kävelyn järjestäjät kuin osallistujat (lisätietoa turvallisuuskävelyistä <https://rikksentorjunta.fi/turvallisuuskävelyt>).

Virtuaalista turvallisuuskävelyä testattiin menetelmänä Lähiympäristö 2.0 -hankkeen (Mäkeläinen ym. 2019) työpajassa. Tavoitteena oli arvioida, mitkä suunnitteluperusteet sopivat arvioitaviksi virtuaalitalassa ja millä ehdoin. Videopelimäistä ympäristöä arvioitiin erityisesti maallikoille helpommaksi ymmärtää kuin esimerkiksi suunnittelukarttojen tulkintaa.

Virtuaalisen turvallisuuskävelyn suurena vahvuutena työpajassa pidettiin menetelmän hyödyntämistä osana suunnitteluvaihetta. Virtuaalitilaa voidaan hyödyntää ennakkoivana työkaluna. Kun suunniteltu tulevaisuus voidaan nähdä virtuaalisesti, havaintojen perusteella voi tehdä korjaavia muutoksia. Virtuaaliympäristön hyödyntäjiä voivat olla esimerkiksi kaavoittajat, suunnittelijat, turvallisuusviranomaiset, kunnossapito ja loppukäyttäjät. Virtuaalitila sopii hyvin sekä asiantuntijoiden väliseen ajatustenvaihtoon että kuntalaisten suuntaan tapahtuvaan vuorovaikutustyöhön. Osallistujat kokivat menetelmän strukturoiduksi ja vastausten dokumentointi pystyttiin toteuttamaan tehokkaasti. Tehokkuutta lisää myös se, että kävelyt pyritään tekemään sekä päivä- että yönäkymässä. Simuloidussa ympäristössä eri vuorokauden ja vuodenaikojen tarkastelut voidaan tehdä perätysten osana samaa istuntoa. Virtuaalisesti turvallisuuskävelyn voi tehdä ilman säävarausta.

Virtuaalimallissa on myös useita rajoituksia. Lähiympäristö 2.0 -hankkeen keskeinen havainto virtuaalisista turvallisuuskävelyistä oli, että koettua turvallisuutta ei tavoitettu virtuaaliympäristön välityksellä. Teknistä esitystapaa arvioitaessa epäselväksi koettiin se, mikä ympäristönäkymässä on jo valmista kaupunkia ja mikä on uutta suunniteltua rakennetta. Suunnittelutilanteen hahmottamista pidettiin yleisesti haastavana. Sosiaalisen elämän hahmottaminen koettiin työpajassa esitellyn virtuaalimallin avulla mahdolltomaksi. Työpajan osallistujat kokivat, että esittämällä virtuaalimallin rinnalla alueella kuvattuja videoita ja valokuvia saadaan alueen nykytilasta parempi kuva. Myös kustannuksiin liittyviä näkökohtia pidettiin menetelmän haasteena, mikäli mallintaminen on työlästä. Myös tilaisuuden ja tekniikan järjestäminen vaatii resursseja. Virtuaalitilojen katsottiin kuitenkin voivan muodostaa yhteistyöympäristöjä, joissa eri organisaatioiden osaaminen voidaan tuoda yhteen ja hyödyntää sitä suunnittelussa.

Menetelmää toivottiin laajennettavaksi oikeaan kohdeympäristöön. Visualisointi saat-
taa antaa väärän mielikuvan ja johtaa vääriin toimenpiteisiin. Siksi mallin arviointi ei korvaa fyysistä paikalla käyntiä. Fyysisen ja virtuaalisen yhdistäminen voisi toteutua esimerkiksi tarkastelemalla muutosta virtuaalilaseilla paikan päällä. Yhdistelmä perinteistä ja virtuaalista menetelmää nähtiin parempana ratkaisuna kuin yhteen menetelmään perustuva arviointi.

Kuulemistilaisuudet

Rikksentorjuntaneuvoston laatimassa Turvallisesti yhdessä -rikksentorjuntaohjelmassa (OM 2016) kannustetaan kuntia hyödyntämään olemassa olevia osallisuuden rakenteita. Kunnille tehty kysely kuitenkin osoitti, että asukkaiden kuulemiseen tarkoitettuja kanavia, kuten alueraateja ja -foorumeja, kaupunginosa- ja kyläyhdistyksiä sekä kuntalain velvoittamia vammais- ja vanhusneuvostoja sekä nuorisovaltuustoja hyödynnetään toistaiseksi rikksentorjuntatyössä hyvin vähän. Kyselyn mukaan asu-

kasyhdyshenkilöillä on joissakin kunnissa iso rooli tiedon välittäjänä ja he tuovat kuntalaisten näkemykset kehittämisen kohteista kunnan virkamiehille, luottamushenkilöille sekä myös kiinteistöhuoltoyhtiöiden ja isännöitsijöiden suuntaan. (OM 2017a, 23–30, 41).

Myös Rinne ja Rättilä (2015, 5) toteavat, että asukasraadit ja -fooromit sekä paikalliset asukasliikkeet mahdollistavat asukkaille monipuolisen tavan vaikuttaa ja osallistua niin turvallisuuden ja viihtyisyyden edistämiseen kuin kaavoitus- ja ympäristöasioihin vaikuttamiseen suoraan tai välillisesti.

Kuntalailla (Kuntalaki 5 luku 26 §, 27 § ja 28 §) on haluttu turvata vammaisten, vanhusten ja nuorten väestöryhmien mahdollisuudet vaikuttaa sellaisten kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä kunnan asukkaiden hyvinvointiin, terveyteen, opiskeluun, elinympäristöön, asumiseen tai liikkumiseen sekä muihinkin päivittäisiin asioihin. Turvallisuudentunne ja turvallinen asumisympäristö olisivat juuri niitä, jotka liittyvät hyvinvointiin ja elinympäristöön ja ovat osa rikosentorjuntatyötä ja rikosten ehkäisyä. Rikosentorjuntaneuvoston ja Kuntaliiton tekemän kyselyn (OM 2017a, 26) mukaan vammais- ja vanhusneuvostojen ja nuorisovaltuustojen kuuleminen turvallisuuteen ja rikosten ehkäisyyn liittyvissä asioissa on vielä hyvin vähäistä.

Turvallisuuskyselyillä, turvallisuuskävelyillä kuten muillakaan osallisuuden rakenteilla ei saavuteta kaikkia väestöryhmiä, esimerkiksi päihdeongelmaisia tai maahanmuuttajia. Alueella toimivien monikulttuuristen kahviloiden ja liikkeiden sekä uskonnollisten yhdyskuntien kautta voidaan tavoittaa eri kieli-, kulttuuri- ja uskontotautaisia asukkaita. Maahanmuuttajafoorumien tai kahviloiden ja kansalais- tai alueraatien hyödyntäminen turvallisuusasioissa on kyselyn mukaan vielä harvinaista.

3.2 Poliisin kuuleminen suunnittelussa

Euroopan komissio on julkaissut CPTED-käsikirjan poliiseille (Levald ym. 2016). Käsikirja valmistui vuosina 2013–2015 Baltian maissa ja Suomesta toteutetun hankkeen lopputuotoksena. Käsikirjan tarkoituksena on tukea suunnitteluprosessin osallistuvia poliiseja sekä antaa tietoa muille kaupunkisuunnittelusta vastaaville virkamiehille, miten ja missä suunnitteluprosessin vaiheessa poliisin tulisi osallistua suunnitteluprosessiin ja mitä asiantuntijatietoa poliisit voivat tuoda suunnitteluun. Myös suomeksi käännetyn käsikirjan hyödyntäminen ei vaadi välttämättä laajaa aikaisempaa kokemusta aiheesta, sillä siinä käydään läpi CPTED:n keskeiset periaatteet ja menetelmät.

Käsikirja opettaa analysoimaan rakennetun ympäristön yhteyttä rikollisuuteen ja rikoksen pelkoon. CPTED:n lisäksi käsikirja antaa tietoa suunnitteluprosessista ja siihen liittyvistä asiakirjoista.

Käsikirja suosittelee erillisen työryhmän perustamista, joka erikoistuu rikollisuuden ja rikoksen pelon estämiseen tai vähentämiseen kaupunkisuunnittelun, suunnittelun ja kunnossapidon avulla. Työryhmän tehtävänä olisi neuvoa kaavoittajia, suunnittelijoita, kehittäjiä ja rakennuttajia ja pyrkiä vaikuttamaan turvallisuuskäytäntöjen huomioimisesta läpi suunnittelu- ja rakentamisprosessin.

Poliisin näkökulma rikosten ja häiriökäyttäytymisen torjunnasta tulisi saada suunnitteluprosessiin mukaan. Muutamissa kaupungeissa on erityinen poliisikoordinaattori, jolle on muodostunut konkreettista ymmärrystä rikosten, häiriökäyttäytymisen ja vahingontekojen ehkäisyyn ja vaikutuskeinojen tehoon. Liikenneturvallisuusasioihin poliisilta on jo pitkään pyydetty lausuntoja. Samaa menettelyä tulisi toteuttaa kaikessa maankäytössä, kaavoituksessa ja rakentamiseen liittyvässä suunnittelussa. Esimerkiksi pelastustoimi osallistuu systemaattisesti suunnitteluprosesseihin. Poliisin näkökulman saaminen mukaan jo suunnitteluprosessin alkuvaiheessa säästää aikaa ja resursseja, kun suunnitelmiin ei tarvitse tehdä myöhemmin muutoksia poliisin suosituksen perusteella.

Paras vaihe kommentointiin olisi Mäkeläisen ym. (2019) mukaan asemakaavoitusvaihe, jossa suunnittelu on pitkällä ja on saatavilla havainnekuvia, mutta muutoksia voidaan vielä tehdä.

4 Yhteisöllinen rikoksentorjunta ja turvallinen asuinalue

Yhteisöllistä rikoksentorjuntaa ovat toimet, joiden tarkoituksena on muuttaa niitä sosiaalisia olosuhteita, joiden uskotaan ylläpitävän tai tuottavan rikollista käyttäytymistä. Riski tehdä rikos tai joutua rikoksen uhriksi on suurempi yhteisöissä, joissa on paljon syrjäytymistä ja joissa yhteisöllisyyden tunne on heikko ja asukkaat tuntevat, ettei heillä ole mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin.

Tässä luvussa keskitytään rikoksentorjunnan keinoihin, joilla parannetaan sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja annetaan asukkaille mahdollisuuksia osallistua asuinalueensa ja naapurustonsa toimintaan. Näillä keinoin voidaan vähentää häiriöitä ja lisätä turvallisuudentunnetta.

Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma ”Turvallisesti yhdessä” (OM 2016) kehottaa kuntia asukkaiden kuulemiseen, osallistamiseen ja esimerkiksi dialogia edistävien menetelmien käyttämiseen. Turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta voidaan tarkastella myös hyvien väestösuhteiden ja polarisaation purkamisen näkökulmasta (Ks. esim. OM 2017b, Sambou 2018). Rikoksenehkäisy ja turvallisuuden ja sen tunteen parantaminen eivät kuulu pelkästään poliisille tai kunnan viranomaisille, vaan on laaja-alaista yhteistyötä, jossa pitäisi olla mukana järjestöt, taloyhtiöt, isännöitsijät, asumispalveluja tuottavat tahot, yhteisökoordinaattorit ja asukkaat itse. Rikoksentorjuntaohjelma sisältää useita suosituksia ja esimerkkejä turvallisuudentunteen lisäämisestä naapurustossa tai asuinalueella. Ohjelman toimeenpanoon liittyen kartoitettiin verkkokyselyn avulla taloyhtiöiden ja asumispalveluja tuottavien tahojen hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä yhteisöllisyyden, asukkaiden yhteisen toiminnan ja turvallisuudentunteen lisäämiseksi. Näitä toimintamalleja esitellään seuraavassa.

4.1 Asukkaiden spontaani ja organisoitumaton toiminta

Asuinyhteisön kehittäminen voi olla hyvin pienimuotoista. Varmasti arkipäiväisin, ilmainen, hyvin epävirallinen ja vähän organisoitu toimintamalli on sanoiksi puettu mallinnus hyvistä tavoista. ”Katsekontakti ja ystävällinen tervehdys” on helposti toteutettavissa missä tahansa, ja suurin osa asukkaista toimii mallin mukaan spontaanisti, kun on kerran siihen tottunut. Hankkeen ilmoittaja toteaa, että toimintamalli osoittautuu tulokselliseksi, kun ”sinnikäs tervehtiminen saa lopulta useat tuppisuutkin avaamaan

suunsa”. Tämä toimintamalli on kustannuksiltaan ilmainen, ja sen toteuttamisesta on vastuussa jokainen asukas tai kyläläinen.

Yhteisiä spontaaneja tapahtumia voi syntyä taloyhtiöissä pelkästään asukkaiden aktiivisuuden varassa ja pienillä resursseilla, kuten lenkkisaunat, taloyhtiöiden yhteiset tal-koot tai jonkin rajatun alueen tapahtumat. Tällaisia esimerkkejä ja erilaisia versioita löytyy joka puolelta maata ja lähes varmasti myös jokaisesta kaupunginosasta.

Kun asukkaiden yhteinen toiminta tulee säännölliseksi, sitä voi ryhtyä vakiinnuttamaan esimerkiksi perustamalla rekisteröidyn yhdistyksen ja hankkimalla rahoitusta toiminnan koordinaattorin palkkaamiselle. Laajempia tapahtumia asuinalueilla voidaan organisoida esimerkiksi yhteisökoordinaattorien tuella, mutta myös asukasyhdistykset voivat ylläpitää yhteisiä tiloja esimerkiksi kaupungin tuella. Kumpula-Toukola Kylätilyyhdistys Helsingissä on esimerkki hyvin aktiivisten asukkaiden toiminnasta. Yhdistyksen arvot ovat yhteisöllisyys, turvallisuus, kulttuurikasvatus ja edullisuus. Kumpulan kylätilan koordinaattori on järjestänyt yhdessä asukkaiden kanssa useita traditioiksi muodostuneita tapahtumia, kuten kyläjuhlia, kirpputoreja, joulutapahtumia ja asukkaiden yhteisiä ruokapöytä tapahtumia. (Ks. myös Mäkeläinen ym. 2019).

Yhteisöllisyyden, asukkaiden yhteisen toiminnan ja turvallisuudentunteen lisäämiseksi on olemassa paljon muitakin monimuotoisia toimintatapoja, joita on esitelty rikosentorjuntaneuvoston naapuriaputyöryhmän ja pohjoismaisen naapuriapuhankkeen julkaisuissa (ks. esim. Naapuriapu Suomessa 2014; Järg-Tärno & Henriksson 2016).

4.2 Monitoimijaiset yhteiskehittämisen mallit asukkaiden osallistamiseksi

Asukastoiminnasta alkaa tulla organisoitua, jos sitä toteutetaan asukasyhdyshenkilön, yhteisökoordinaattorin tai vastaavan aloitteesta ja tuella. Joissakin kunnissa asukaslähtöisyyteen motivoimisessa mukana voivat olla myös viranomaiset ja se voi olla hyvin määrätietoista toimintaa ja liittyä tiettyyn teemaan.

Järvenpää on esimerkki kaupungista, joka on tunnistanut asukkaiden ja järjestöjen voimavarat ja mahdollistanut heidän toimintaansa. ”Kokeilevana kaupunkina” se on tarttunut kehittämisideoihin ja hyödyntänyt verkostoja, yhteisöjä ja ihmisten omaehtoista innostusta. Kaupungin eri yksiköissä etsitään ja kokeillaan työtapoja, joiden avulla kaupunki voi toimia joustavana uusien toimintamuotojen ideahautomona ja mahdollistajana. Kaupungin henkilöstöltä tämä edellyttää etenkin positiivista asen-

netta, mutta myös sen tunnistamista, että asukkaiden osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja voi olla lyhytaikaista ja liittyä tiettyyn projektiin. Kaupungissa on alettu puhua ns. heimoajattelusta. Siinä ”me” tarkoittaa saman ”leiritulen äärellä olijoita” eli sitä porukkaa, joka kerääntyy jonkun teeman ympärille riippumatta siitä, onko kiinnostuksen syy palkka vai yksityinen intressi (Asunta 2016/17, 501–510).

Esimerkkejä monitoimijaisesta yhteiskehittämisen malleista:

Hyvä elämä Jampassa

Hyvä elämä Jampassa -hanke toteutettiin Järvenpäässä vuonna 2017 kaupungin, asukkaiden, järjestöjen, yhdistysten ja seurakunnan yhteistyönä. Demos Helsinki fasilitoi asukaslähtöisen kehittämisen tilaisuuksia ja projektin toteutukseen osallistui myös Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijoita, jotka haastattelivat projektin alkuvaiheessa Jampan kaupunginosan asukkaita.

Ennen hankkeen käynnistymistä pidettiin monialaisia työkokouksia tilannekuvan kartoittamiseksi – monipuolinen tilannekuva on hyvän rikoksantorjunta-hankkeen suunnittelussa keskeistä. Jampan erityispiirteet tunnistettiin suhteessa muuhun Järvenpäähän, kun Jampan mainetta kehittyvänä asuinalueena haluttiin parantaa. Tavoitteena oli myös vahvistaa kaupungin kykyä asukaslähtöisten palveluiden ja elinympäristön suunnittelijana. Palveluita suunniteltiin vastaamaan käyttäjien tarpeita ja palveluiden käyttäjät nähtiin aktiivisina toimijoina, jotka tuovat näkyvää lisäarvoa kehittämistyöhön ja estävät turhat investoinnit.

Toimintamalli luotiin yhdeksi työvälineeksi asukkaiden mukaan ottamaiseen kehittämistyöhön. Erityishuomiota asukaslähtöisen kehittämisen prosessissa kiinnitettiin tavoiteltuun muutokseen ja kehitettävään kohteeseen, oikeiden tekijöiden tunnistamiseen ja motivoimiseen, viestintään ja oikeiden työkalujen käyttöön. Demos Helsingin ohjaamat työpajat toimivat yhteiskehittämistilaisuuksina ja niihin osallistui asukkaita, järjestöjen ja kaupungin työntekijöitä. Myös osallistuvan budjetoinnin menetelmää käytettiin.

Hyvä elämä Jampassa -hankkeessa vahvistui kokemus siitä, että asuinalueiden kokonaisvaltainen kaupunkikuvallinen suunnittelu ja suunnitelmien käytännön toteutus tulee tehdä yhdessä eri toimijatahojen kanssa. Osallisuus on tehokas keino vähentää eriarvoisuutta ja yksi tärkeimmistä kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen keinoista. Hankkeessa osallisuus merkitsi asukkaiden mukanaoloa suunnittelussa ja toteutuksessa, vaikuttamista, huolenpitoa sekä yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä.

Toimintamallia on mahdollista käyttää erilaisissa asukaslähtöisissä kehittämisprojekteissa ja siten hyödyntää myös muualla.¹ Hyvä elämä Jampassa -hankkeessa tuotettiin konkreettisia uusia työvälineitä asukkaille ja kaupungin työntekijöille, joiden avulla asukkaiden osallisuus vahvistui ja monimuotoistui. Hankkeen tuloksena Demos Helsinki tuotti ohjeita Järvenpään kaupungin asukaslähtöiselle kehittämiselle (Alanko ym. 2017).

Turvallisuuden tunteen ja erilaisten asukasryhmien välisiä stereotypioita purkamaan kehitettiin Helsingin kaupungin monialainen malli, jossa toimijat ovat ammattilaisia ja kohderyhmänä asukkaat. Hanke kohdistuu erityisesti pieniin lapsiin ja sen tarkoitus on vähentää päihdeongelmaisten leimaamista ja erilaisten asukas- ja väestöryhmien välistä syrjintää.

"Kaupunki kuuluu kaikille, miten kohdata päihteiden käyttäjä julkisessa tilassa? Pelot, asenteet, ennakkoluulot ja turvallisuus"- toimintamalli

Monialaista yhteistyötä kaupunkilaisten turvallisuuden tunteen lisäämiseksi ja asukkaiden osallistamiseksi tehtiin myös Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry:n, Helsingin kaupunginkanslian turvallisuus- ja valmiusyksikön, kasvatuksen ja koulutuksen toimialan, varhaiskasvatus sekä kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan (Klaari) toimintamallissa vuosina 2013–2015. Nykyään toimintamallia koordinoi kaupungin valmius- ja turvallisuusyksikkö ja toteuttaa Klaari Helsinki kumppaneineen. Se on vakiintunut jatkuvaksi ja sitä toteutetaan Helsingin alueen peruskouluissa alueellisten tarpeiden mukaan.

Toimintamallin kehittäminen käynnistyi, koska päihteiden ongelmakäyttäjien määrä oli kasvanut ja lapset ja nuoret kokivat turvattomiksi paikat, joissa oli päihteidenkäyttäjiä ja häiritsevästi tai sekavasti käyttäytyviä aikuisia. Kaupunki kuuluu kaikille -toimintamallin tavoite oli lisätä lasten ja nuorten ymmärrystä päihdeilmiöstä, ennaltaehkäistä mahdollisia vaara- ja uhkatilanteita ja lisätä

¹ Lisätietoa Jampan hankkeesta:

<https://www.demoshelsinki.fi/2017/01/24/hyva-elama-jampassa/>

<https://www.hs.fi/paikalliset/jarvenpaa/art-200005888047.html>

<https://healthycities.sharefile.com/share/view/s96b78c2e5b14912a/foe73696-58f3-4b9e-9c22-dd70174793f2>

<https://kuntatekniikka.fi/2018/11/01/jarvenpaan-jamppaa-kehitettiin-asukkaiden-kanssa-kokeimuksia-esiteltiin-whossa/>

lasten turvallisuudentunnetta sekä vähentää päihteitä käyttäviin ihmisiin liittyviä ennakkoluuloja.²

Toimintamallin avulla edistetään lapsen oikeutta turvalliseen koulumatkaan ja turvalliseen kasvuun. Malli lisäsi lapsen toimijuutta ja nostaa lapsen äänen esille. Hankkeen vahvuus on, että se kohdistuu haavoittuvan ryhmän (pienet lapset ja nuoret) turvallisuuden tunteen lisäämiseen. Hanke on innovatiivisesti osallistanut päihteitä käyttävät ihmiset mukaan heitä koskevaan keskusteluun ja lisännyt dialogia eri asukasryhmien välillä. Mallia on sovellettu myös aikuisille ja esimerkiksi kirjastojen työntekijöille sekä yrittäjille niillä asuinalueilla, joissa on esiintynyt päihteiden käyttäjiin liittyviä häiriöitä. Toimintamalli on toteutettavissa muissa suurissa kaupungeissa sopivien yhteistyökumppaneiden avulla (ehkäisevän päihdetyön toimijat, päihdetyön toimijat sekä kaupunkien opetustoimi, vanhempainyhdistykset ja esimerkiksi asukasryhdistykset).

Mallin vaikuttavuuden arviointi on toteutettu lapsille ja opettajille suunnattujen kyselyiden avulla, jotka osoittivat, että oppitunnit on koettu tarpeellisiksi ja hyödyllisiksi ja mallille on jatkuvasti kysyntää eri alueilla.

Ennakkoluuloja purkavaa ja yhteistä toimintaa tehtiin vuoden 2015–2016 vaihteessa Suomessa useilla paikkakunnilla liittyen nimenomaan turvapaikanhakijoihin. Kantasuomalaisien ja maahanmuuttajien yhdessäoloa, yhdessä tekemistä ja luottamusta lisättiin monenlaisilla vuorovaikutusta mahdollistavilla keinoilla. Kuntien mielestä (OM 2017c, 8–9) urheiluseuroilla ja kouluilla on eniten vaikutusta, ja ystävä- ja vertaistointi, yhteiset tapaamispaikat ja vapaamuotoiset tapahtumat ja tempaukset arvioitiin myös pääsääntöisesti hyviksi tavoiksi vaikuttaa. Toiminnan suunnittelussa tulisi ensisijaisesti pyrkiä siihen, että toiminta yhdistää ihmisiä taustasta riippumatta yhteisten intressien kautta. (Ks. myös OM 2017d). Vantaalla **"Tapaus Kivistö"** oli esimerkki siitä, miten hyvin koordinoitu lähestymistapa (Vantaa-malli) ja yhteisöllisyyttä edistävä aluekehitysverkosto (MarjaVerkko ry.) saivat mukaansa yksittäisiä asukkaita, kummiperheitä, yhdistyksiä, yrityksiä ja julkisen sektorin toimijoita. Ruohonjuuritasolta löytyi nopeasti jalkautumaan kykeneviä ihmisiä ja järjestöjä, jotka halusivat ja pystyivät auttamaan nuoria turvapaikanhakijoita; tavalliset asukkaat ryhtyivät mm. kummiperheiksi.

² Hankkeen taustasta ks. esim. Merimaa 2015 ja Tuominen & Laihin 2013. Hankkeen materiaaleista ja ohjeista lapsille:
<http://ept-verkosto.fi/turvallisuusohjeita>
https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=nFVTPd5hbbs

4.3 Osallistuva budjetointi

Osallistuvassa budjetoinnissa asukkaat otetaan mukaan yhteisiä varoja koskevaan keskusteluun, suunnitteluun ja päätöksentekoon. Osallistuvalla budjetoinnilla tavoitellaan talouden ja demokratian yhdistämistä ja sitä voidaan käyttää monissa erilaisissa tilanteissa ja monenlaisten tarpeiden ja ongelmien ratkaisemisessa. Kuntaliiton opissa annetaan vinkkejä osallistuvan budjetoinnin toteuttamiseen (Pihlaja 2017). Osallistuva budjetointi on kirjattu uuteen kuntalakiin (Kuntalaki 2015, 22 §), joten kiinnostuksen siihen odotetaan kasvavan.

Rikksentorjuntaneuvosto kohdensi vuoden 2018 paikalliset rikksentorjunta-avustukset osallistuvan budjetoinnin menetelmän tukemiseen. Tavoitteena oli paikallista rikksentorjuntaa edistävän hankkeen toteuttaminen ja asuin ympäristön viihtyisyyden ja turvallisuuden parantaminen. Osallistuvaa budjetointia käytettiin yhtenä menetelmänä myös edellä esitellyssä Hyvä elämä Jampassa -hankkeessa, jossa asukkaat suunnittelivat ja päättivät alueen turvallisuutta ja viihtyisyyttä lisäävistä tarpeista.

Kalliolan Settlementti ylläpitää syrjinnästä vapaita yhteisöllisiä tiloja Helsingissä ja sen toteuttamassa Naapuruuskohtauttamo-hankkeessa alueen eritaustaisia asukkaita kutsuttiin suunnittelemaan Kalliolan asukastilaa ja lähiympäristöä. Mukana yhteistyössä olivat myös Helsingin kaupungin Stadiluotsit, jotka edistävät kaupunkilaisten osallisuutta, vauhdittavat heidän aloitteitaan ja auttavat alueen verkostoja löytämään toisensa. Hankkeen taustalla oli ajatus siitä, että naapuruus on mielentila.

Esimerkki osallistuvasta budjetoinnista:

Naapuruuskohtauttamo-hanke

Naapuruuskohtauttamo-hankkeen tarkoituksena oli lisätä erilaisten ihmisten kohtaamista, purkaa ennakkoluuloja sekä lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kaupunkilaisille hanke oli mahdollisuus olla ideoimassa ja päättämässä tilojen käytöstä osallistuvan budjetoinnin keinoin.

Hankkeen aikana hyödynnettiin Helsingin kaupungin osallistuvan budjetoinnin tueksi kehittämiä OmaStadi-pelikortteja, joita mukaillen Settlementin työntekijät kehittivät *Naapuruus on mielentila* -pelin. Peli valmentaa osallistujia ratkaisukeskeisyyteen, etsimään yhteistä tavoitetta ja huomioimaan erilaisia näkökulmia. Peli on prosessi, jonka vaiheet ovat:

1. reunaehtoihin tutustuminen, jotta idea on mahdollista toteuttaa
2. ideointi: ryhmä valitsee kehitettävän teeman ja tuottaa mahdollisimman paljon ideoita
3. kehitettävän idean valitseminen ja sen syventäminen
4. idean jalostaminen ehdotukseksi ja perustelujen etsiminen.

Kalliolassa järjestettiin syksyllä 2018 neljä Pelaa ideasi Setlementitalon tiloihin -nimistä tapahtumaa. Tapahtumat olivat avoimia kaikille kiinnostuneille ja jo markkinoinnissa kerrottiin osallistujien pääsevän ideoimaan konkreettista tilaa ja päättämään 4000 euron budjetin käytöstä. Pelaajia oli yhteensä nelisenkymmentä. Pelitapahtumien jälkeen Setlementti järjesti avoimia päätöksentekotapahtumia, joissa pääsi äänestämään ideoista. Oletus siitä, että ideointi ja budjetista ”pelaaminen” motivoisi äänestämään ja olemaan mukana tilan toteuttamisessa, piti paikkansa.

Konkreettisia ideoita tilojen, yhteisöllisyyden ja yhteisen tekemisen kehittämiseksi syntyi 13 (mm. parturi, lasten ja vanhempien yhteinen pelitila, akustiikan ja digiteknikan parantaminen). Pelaajina oli niin maahanmuuttajia, rikos- ja päihdetaustaisia, alueen aktiiveja kuin kauempaa saapuneita eläkeläisiä. Osallistujien mielestä mukanaolo tilan suunnittelussa ja siitä päättämisessä lisäsi yhteisöllisyyttä ja takasi tilojen toimivuuden. Eritaukaisten osallistujien kanssa pelaamista pidettiin mielenkiintoisena ja peli ohjasi huomioimaan erilaiset mielipiteet. Helsingin kaupungin OmaStadi-peliin pohjautuva korttipeli koettiin poikkeukseksi positiiviseksi ja hauskaksi yhteiskehittämisen tavaksi. Palautteissa korostui yhteisen ideoinnin merkitys osallistujille (mm. ”se auttoi ideoimaan yhdessä ennestään tuntemattomien kanssa”, ”yhteenkuuluvuus”, ”sai tutustua uusiin huipputyyppeihin”, ”mielipiteiden vaihto jalosti ideoita”, ”uskaltaudivin kertomaan ideoistani, koska minut kutsuttiin mukaan toteuttamiseen”). Arvioinnissa havaittiin myös, että äänestystapahtumia tulee olla useita, ideoiden esitystapaan täytyy kiinnittää erityistä huomiota ja osallisuuden kokemuksen syntymiseksi osallistujat on pidettävä hyvin informoituina toteuttamisen eri vaiheista ja kutsuttava mukaan tilan tekemiseen.

Naapuruuskohtauttamo-hanke jatkuu vielä ja keväällä 2019 tila on tarkoitus toteuttaa ja juhlia sen ”avajaisia” pelaajien kanssa.

Asuinalueiden kehittämisohjelman Tutkitusti parempi lähiö -hankkeessa Tampereen Tesomalla toteutettiin osallistuvan budjetoinnin pilottiprojekti. Hanke mahdollisti kansalaisosallistumisen kehittämisen asukaslähtöisesti ja tarjosi kansalaisille uudenlaisen aseman asuinalueen kehittämisessä, mutta haasteena oli sovittaa yhteen asukkaiden erilaisia intressejä. Salmisen ym. (2016) mukaan viranhaltijat huolestuivat siitä, ettei

prosessissa ollut riittävästi erilaisia asukkaita. Viranhaltijat pelkäsivät myös asukkaiden mahdollista pettymystä, kun he ensin innostuvat ja sitten erilaiset päätöksentekoon liittyvät rajoitukset estävät heidän ideoidensa toteuttamisen. Tutkimuksessa todettiin, että viranhaltijoiden ja asukkaiden välillä käytiin paljon keskustelua ja osallistujat ymmärsivät prosessin aikana sen, miksi joitain valintoja ei voitu toteuttaa teknisistä tai taloudellisista syistä. Tutkijat kokivat, että osallistuva budjetointi loi luontevan, poikikihallinnollisen ja monitoimijaisen vuorovaikutusympäristön. Valinnat, päätökset ja lopputulokset ovat asukkaiden näkökulmasta konkreettisempia kuin muissa osallistamismenetelmissä.

Yllä kuvatussa Kalliolan Settlementin toteuttamassa Naapuruuskohtauttamo-hankkeessa vältettiin jo lähtökohtaisesti Tesoman hankkeen haasteet, sillä kutsuja lähetettiin tietoisesti hyvin erilaisille Kallion asukasryhmille ja heitä tavoittaville toimijoille sekä toteutuksen reunaehdot tuotiin esille jo ennen ideoinnin aloittamista. Hankkeen aikana tehdyn arvioinnin mukaan osallistuvan budjetoinnin järjestäminen pelitapahtumina lisäsi ymmärrystä erilaisten osallistujien tarpeista ja niiden syistä.

Paikallisten rikoksantorjuntahankkeiden tukemiseksi suunnatuista avustuksista 2018 annettiin tukea Kalliolan Settlementin lisäksi Turun hankkeelle (osallistuva budjetointi ja turvallisuuskysely) sekä Meidän Korso – Kaikkien Korso -hankkeelle, jossa käytettiin osallistuvaa budjetointia turvallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittämisessä. Avustusta sai myös Silta-Valmennuksen hanke, jossa nuoret saivat ideoida osallistuvan budjetoinnin puitteissa omaa ympäristöään Itä-Helsingissä. Nämä hankkeet ovat vielä kesken ja ne raportoidaan myöhemmin rikoksantorjuntaneuvoston verkkosivuilla.

4.4 Dialogiin perustuvat toimintamallit

Kansallisessa rikoksantorjuntaohjelmassa (OM 2016) suositeltiin, että asuinalueiden turvallisuuden tunteen lisäämiseksi käytettäisiin myös ongelmanratkaisuun tähtääviä, dialogia edistäviä sekä restoratiivisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää, jos asukkailla on herännyt erityisiä pelkoja tai on tapahtunut rikos, jota molemmat osapuolet haluavat sovittelaa. Euroopan rikoksantorjuntaverkoston (EUCPN) vuosittaisessa ECPA-kilpailussa vuoden 2018 parhaaksi hankkeeksi valittiin suomalainen malli, jonka tuloksena alueella tapahtuneet väkivallanteot eri väestöryhmien välillä loppuivat, asukkaiden turvallisuudentunne lisääntyi ja asukkaat pääsivät osaksi omien ongelmien ratkaisua yhdessä poliisin ja sovittelijoiden kanssa.

Esimerkkejä dialogiin ja restoratiivisiin menetelmiin perustuvista toimintamalleista:

Forssan malli väestöryhmien välisten konfliktien sovittelusta

Hanke käynnistyi vastauksena väkivaltaisiin yhteenottoihin paikallisten nuorten sekä vastaanottokeskusten asukkaiden välillä Forssassa syksyllä 2016. Tapahtumat vaikuttivat kaupungin ilmapiiriin ja asukkaiden turvallisuuden tunteeseen. Turvallisuuden tarpeet koskettivat sekä paikallisia nuoria ja vastaanottokeskuksen asukkaita.

Hankkeen tavoitteena oli palauttaa kaupunkiin turvallinen ilmapiiri ja lopettaa väkivallan kierre. Poliisin rikostutkintojen rinnalla tehtiin laaja-alaista yhteistyötä turvallisuuden palauttamiseksi ja konfliktin eskaloitumisen pysäyttämiseksi. Kaupunki perusti moniammatillisen verkostotiimin mahdollistamaan tiedonkulun ja ratkomaan ongelmia. Vuoropuhelun mahdollistamiseksi käynnistettiin yhteisösovittelu, jossa mukana oli poliisi ja kaksi sovittelijaa. Hankkeessa mahdollistettiin konkreettisesti, että paikallisten asukkaat, erityisesti nuoret, saivat mahdollisuuden osallistua oman konfliktinsa ratkaisuun ja paikakunnan koululaiset laajemminkin olivat osallisina pohtimassa turvallisuudentunnetta.

Hankkeessa sovellettiin vuorovaikutusta edistäviä, ratkaisukeskeisiä toimia, joissa konflikti nähtiin mahdollisuudeksi oppimiselle ja ratkaisukeskeiselle keskustelulle ja polarisoituneiden ajatusrakenteiden purkamiselle. Yhteisösovittelun perusajatus oli löytää eri osapuolten intressit ja tarpeet ja lopettaa väkivalta.

Hankkeen tuloksena väkivallanteot loppuivat ja paikallinen tilanne rauhoittui. Hanke edisti myös väestöryhmien välisiä hyviä suhteita, mikä jo sinällään oli omiaan lisäämään turvallisuudentunnetta. ECPA-kilpailuraati ihaili erityisesti hankkeessa tehtyä yhteistyötä; se syntyi poliisin aloitteesta ja perustui laaja-alaiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhän kaupungin eri viranomaisten (valtuusto, maahanmuutto, opetus-, hyvinvointi-, ja nuoristotoimi), vastaanottokeskuksen, poliisin ja sovittelijoiden kanssa. Hanketta pidettiin myös innovatiivisena, koska ulkopuolinen järjestötoimija tuli neutraalina osapuolena kuulemaan osapuolia, ohjasi heidät arvostavaan dialogiin ja ratkaisemaan ongelman juurisyitä poliisin tekemän rikostutkinnan lisäksi. Raati arvosti sitä, että poliisi ja sovittelijat onnistuivat luomaan luottamuksellisen suhteen konfliktin osapuoliin.

Hankkeen toistettavuutta muualla helpottaa manuaali ja selkeä prosessikaavio. Onnistuakseen hanke vaatii järjestön tai rakenteen, joka kouluttaa sovittelijat ymmärtämään arvostavan dialogin ja polarisaation purkamiseen käytettävät käsitteet (Brandsma 2017). Forssan hanke on selkeä malli yhdessä tekemisen mahdollisuuksista asuinalueella (poliisi, sovittelijat, paikallistason toimijoiden verkosto). Hanke on dokumentoitu ja se on osoittautunut tulokselliseksi prosessiksi ja myös osallistujien kokemukset ovat olleet positiivisia. Hanke edellyttää, että sovittelun hoitaa koulutetut ammattisovittelijat, jotka saaneet koulutuksen myös polarisaation purkamisesta. Hanke on osoittanut tuloksellisuutta Suomessa ja mallia on käytetty muillakin paikkakunnilla.

Naapurusten välisiä riitoja sovittelaa ja ratkaisuja etsitään myös lakisääteisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun kontekstissa – tai paikallisissa yhteistyöhankkeissa. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan sovittelutoimisto, Seinäjoen kaupungin Asumisneuvontahanke ja Sevas Kodit Oy toteuttavat "naapurisovittelua" edistävää asumisneuvontahanketta, jonka työntekijät antavat asiakkaille tukea ja neuvontaa asumisasioissa ja ohjaavat sovitteluun asukkaiden välisissä riita-asioissa. Myös Sevas-Kodit Oy antaa vuokralaisilleen tietoa sovittelun mahdollisuudesta riitojen ja erimielisyyksiensä selvityksessä. Espoon asunnot pyrkivät ottamaan kaikista naapurien toisistaan tekemistä häiriöilmoituksista yhteyden osapuoliin ja Naapurisuussovittelun keskuksen, jotta konflikti saataisiin ratkaistua. Sovittelu on noussut yhdeksi tavaksi reagoida nopeasti tilanteeseen. Sovittelu on osapuolille maksutonta ja sisältyy rikos- ja riita-asioiden yleiseen valtion vuosittaiseen määrärahaan ja sitä hoitavat vapaaehtoiset, koulutetut sovittelijat.

Asukkaiden osallistumisen ja erityisesti yhteisöllisyyden keinotekoinen lisääminen vuokratotaltaisissa, ongelmallisiksi tulkituissa lähiöissä on saanut osakseen myös kritiikkiä. Lotta Junnilainen (2019) kritisoi väitöstutkimuksessaan sitä, että ulkopuoliset poliitikot ja kaupunkisuunnittelijat haluavat "korjata" alueita ja niillä eläviä ihmisiä osallistamalla ja yhteisöllisyyttä lisäämällä. Junnilaisen tutkimuksen mukaan lähiöiden elämää leimaa niukkuus, mutta myös yhteisöllisyys, joka syntyy osana alueiden arkea ja jokapäiväisiä kohtaamisia. Asukkaille itselleen alue on merkityksellinen paikka, jossa voi luottaa siihen, että naapureilta saa tarvittaessa apua. Ristiriidat, ennakkoluulot, pelot, konfliktit, etniset vähemmistöt ja arjesta yhdessä selviytymisen pakko kietoutuvat yhteen tavalla, jota voi ymmärtää vain alueelta käsin.

Rikksentorjuntahankkeiden suunnittelun lähtökohta vastaa Junnilaisen esille tuomaan kritiikkiin, sillä kuntia rohkaistaan asukkaiden kuulemiseen juuri siksi, että saada näkyville heidän kokemuksensa tarpeista. Rikksentorjuntaohjelmassa asukkaita pidetään parhaina alueensa asiantuntijoina, ja siksi on tärkeä kuulla asukkaita ennen hankkeiden käynnistämistä ja suunnittelua. Yhtä tärkeää on varmistaa, miten palaute on viety eteenpäin.

5 Suosituksia

Tähän lukuun on koottu katsauksen pohjalta suosituksia erityisesti paikallistason turvallisuussuunnittelun avuksi. Suositukset keskittyvät asukkaiden osallistamiseen lähiympäristön suunnittelun eri vaiheissa ja siihen, miten asukkaiden omaa toimintaa voidaan tukea lähiympäristönsä parantamisessa. Lähiympäristö 2.0 -hankkeessa (Mäkeläinen ym. 2019) on esitetty suosituksia, miten suunnittelulla voidaan parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä vähentää rikostentekomahdollisuuksia.

Rikksentorjunnan huomioiminen rakennetussa ympäristössä:

1. Koetun turvallisuuden, rikosten ja vahingontekojen ehkäisyn erityisnäkökulmat pitäisi tuoda maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999) omina termeinään. Turvallisuus on yleisellä tasolla mukana maankäyttö- ja rakennuslaissa, mutta painottuu palo-, käyttö- ja rakenteellisen turvallisuuden näkökulmiin.
2. Rikksentorjuntaneuvosto kokoaa ja jakaa tietoa mm. verkkosivuillaan hyvistä käytännöistä ja rikksentorjunnan mahdollisuuksista lähiympäristön suunnittelussa. Koettuun turvallisuuteen suoraan ja epäsuorasti vaikuttavista tekijöistä on tehty useita tutkimuksia, mutta tutkimuksia ei tunneta ja tietoa ei käytetä systemaattisesti hyväksi suunnittelun eri tasoilla.

Vuorovaikutteinen suunnittelu ja asukkaiden kuuleminen:

3. Rikksentorjunnan näkökulma tulee ottaa huomioon lähiympäristön suunnittelussa. Tässä tulee kuulla ja hyödyntää paikallisen tai alueellisen turvallisuussuunnittelutyöryhmän asiantuntemusta.
4. Suunnitteluprosessissa tulee pyytää poliisilta lausunto rikoksen ehkäisyn näkökulmasta. Pelastustoimella on suunnitteluprosesseissa vakiintuneet käytännöt. Poliisilla on pitkät perinteet liikenneturvallisuusasioihin vaikuttamisessa, ja siltä on pyydetty niihin lausuntoja. Poliiseilla on konkreettista ymmärrystä rikosten, häiriökäyttäytymisen ja vahingontekojen ehkäisystä ja vaikutuskeinoista. Paras vaihe kommentointiin on asemakaavoitus. Silloin suunnittelu on pitkällä ja on saatavilla havainnekuvia, mutta muutoksia voidaan vielä tehdä.
5. Kuullaan asukkaita lähiympäristön suunnittelun eri vaiheissa ja hyödynnetään kuulemisessa monipuolisesti erilaisia kuulemisen keinoja. Osallistumisen muotoja ovat turvallisuuskyselyt, -kävelyt, erilaiset osallisuuden rakenteet (esim. alueraadit ja asukasyhdistykset) sekä vammais- ja vanhusneuvostot

sekä nuorisovaltuustot. Uudet digitaalisen osallistamisen menetelmät tarjoavat mahdollisuuksia laajentaa osallisuutta. Näitä osallistamismahdollisuuksia tulee hyödyntää myös turvallisen lähiympäristön luomisessa ja turvallisuuden tunteen lisäämisessä.

Yhteisöllinen rikksentorjunta ja turvallinen asuinalue

6. Kuntia kannustetaan etsimään ja kokeilemaan työtapoja ja toimintamuotoja, joiden avulla kunta voi tukea asukkaiden osallistumista viihtyisän ja turvallisen lähiympäristön tuottamiseen ja yhdessä tekemiseen (esim. osallistuva budjetointi).
7. Kuntia, järjestöjä ja muita toimijoita kannustetaan tukemaan hyvää naapuruutta ja järjestämään yhteisiä tapahtumia. Uusilla asuinalueilla ja taloyhtiöissä huolehditaan, että tapahtumia järjestetään heti alussa, kun uudet asukkaat muuttavat.
8. Asuinalueilla ilmenevien ristiriitojen ehkäisemisessä ja ratkaisuisa asukkaita ja järjestöjä rohkaistaan hyödyntämään restoratiivisia, dialogia ja ongelmanratkaisua edistäviä menetelmiä. Euroopan rikksentorjuntapalkinnon saanut Forssan malli päätti väestöryhmien väliset konfliktit ja väkivaltaiset yhteydenotot ja osoittautui innovatiiviseksi yhteistyömalliksi.

Lähteet

- Alanko, Leena, Hämäläinen, Mirja & Lippo Antti 2017: Asukaslähtöisen kehittämisen manuaali. Käsikirja Järvenpään kaupungin asukaslähtöiselle kehittämiselle. Demos Helsinki ja Järvenpään kaupunki.
- Asunta, Anja 2017: Paras kaupunki tehdään yhdessä. Asukasaktivismi Järvenpään kaupungin voimavarana. Teoksessa Tulevaisuuden kunta. Acta nro 264. Toimittanut Nyholm, Haveri, Majoinen & Pekola-Sjöblom. Suomen Kuntaliitto.
- Brandsma, Bart 2017: Polarisation: Understanding the dynamics of us versus them. Uitgegeven door BB in Media. <https://www.polarisatie.nl/eng-home/book/>
- Grönlund, Bo. 2012: Is Hammarby Sjöstad a model case? crime prevention through environmental design in Stockholm, Sweden. The urban fabric of crime and fear (pp. 283–310)
- Hirvola, Aino 2016: Turvallinen kaupunki – näkökohtia rakennetun ympäristön suunnitteluun ja toteutukseen. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 4|2016
- Hyvönen, Ari-Elmeri & Juntunen, Tapio & Mikkola, Harri & Käpylä, Juha & Gustafsson, Harri & Nyman, Markku & Rättälä, Tiina & Virta, Sirpa & Liljeroos, Johanna 2019: Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Helsinki.
- Jacobs, Jane 1961: Death and Life of Great American Cities. Random House.
- Junnilainen, Lotta (2019): Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Vastapaino.
- Järg-Tärno, Regina & Henriksson, Karoliina (2016): Kansalaistoiminta, demokratia ja rikostenehkäisy. Pohjolan asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa oman asuinalueen turvallisuuteen ja viihtyvyyteen. Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittama raportti.
- Kuoppa, Jenni, Kyttä, Marketta & Hirvonen, Jukka 2014: Pidetty ja pelätty Kirkkojärvi. Yhdyskuntasuunnittelu 2014:1.
- Kytä, M. & Puustinen, S. & Hirvonen, J. & Broberg, A. & Lehtonen, H. 2008: Turvallinen asuinalue. Tampereen Muotiala suunnitelmassa ja kokemuksissa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 93. Espoo 2008.
- Laukkanen, Satu 2019: Turvallisuutta yhteistyöllä. Haaste 1/2019, painossa.
- Levald, Andres & Proosa, Martina & Sibul, Jelizaveta Jekaterina & Paaver, Toomas & Lehtovuori, Panu & van Soomer, Paul 2016: CPTED käsikirja poliiseille. Euroopan unionin Rikosten ehkäisy- ja torjuntaohjelman osarahoitus. Euroopan komissio.
- Merimaa, Maija 2015: Kaverit keskiössä. Raportti nuorten havainnointi ja haastattelut (NuHa) -hankkeesta. Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus, julkaisu 1/2015.
- Mäkeläinen, Tarja, Häkkinen, Tarja, Federlay, Maija, Poutanen, Olli, Kyttä, Marketta, Staffans, Aija, Väkimäki, Suvi, Ratvio, Rami & Kekki, Tuula 2019: Turvalliseksi koetun lähiympäristön ohjauksen ja suunnittelun nykytila ja suosituksia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja x/2019, painossa.
- Newman, Oscar 1972: Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design. New York: Macmillan.

[Naapuriapu Suomessa](#). Asukkaiden mahdollisuudet osallistua oman asuinalueensa turvallisuutta ja viihtyisyyttä lisäävään työhön 2014. Regina Järg-Tärno (toim.). Työryhmäraportti, julkaisematon.

Näsi, Matti & Tanskanen, Maiju & Haara, Paula & Reunanen, Esa & Kivivuori, Janne 2018: Väkivallan kokemus ja rikostiedon lähteet. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 30/2018. Helsinki.

OM 2016: Turvallisesti yhdessä. Kansallinen rikoksetorjuntaohjelma. Selvityksiä ja ohjeita 30/2016. Oikeusministeriö.

OM 2017a: Paikallinen tahtotila kuntoon. Kysely rikoksetorjuntatyöstä kunnissa vuonna 2017. Selvityksiä ja ohjeita 54/2017. Oikeusministeriö.

OM 2017b: Vastaanottokeskukset ja hyvien väestösuhteiden edistäminen. TRUST-hankkeen ensimmäisen vaiheen tuloksia ja havaintoja. Selvityksiä ja ohjeita 17/2017. Oikeusministeriö.

OM 2017c: Miten meillä menee? Kartoitus väestösuhteiden tilasta Suomessa painopisteenä vastaanottokeskuspaikkakunnat. Oikeusministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö.

OM 2017d: Rikoksetorjuntakatsaus 2016. Rikoksetorjunnan tärkeys maahanmuuttotilanteen tuomien haasteiden ratkaisussa. Selvityksiä ja ohjeita 2/2017. Oikeusministeriö.

Pihlaja, Ritva 2017: Osallistuva budjetointi kunnissa ja maakunnissa. Kuntaliiton opas.

Rikoksetorjunnan neuvottelukunta 1995: Rakennettu ympäristö, rikollisuus ja turvattu muus. Ympäristöministeriön julkaisuja 1/1995 ja rikoksetorjunnan neuvottelukunnan julkaisuja 3.

Rinne, Jarmo & Rättälä, Tiina 2015: Paikalliset asukasyhdistykset turvallisuuden tuottajina. Tutkimushankkeen väliraportti 15.10.2015.

Salminen, Jarkko, Lehtonen, Pauliina & Häikiö, Liisa 2016: Osallistuva budjetointi asukaslähtöisessä kaupunkisuunnittelussa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA.

Sambou, Saija 2018: Hyvä rikoksetorjuntahanke päätti Forssan väkivaltaisuudet. Haaste 4/2018, 32–33.

Shaw, Clifford & McKey, Henry D. 1942: Juvenile delinquency and urban areas. Chicago, IL, US: University of Chicago Press.

Tuominen, Martti & Laihin, Eija 2013: ”Stadiin kuuluu pieni rosoisuus”. Helsingin turvallisuustutkimus 2012. Helsingin kaupungin tietokeskus.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-747-2 (PDF)